

İTTİFAKTAN SAVAŞA: 2 AĞUSTOS 1914 TARİHLİ OSMANLI - ALMAN İTTİFAK ANTLAŞMASI VE YANSIMALARI *

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Özgüldür
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3078-4622

Öz

Savaşın giderek yaklaşması karşısında aceleyle müttefik arayışına giden Osmanlı yönetimi, İtilaf Devletleri nezdinde sürdürdüğü ittifak girişimlerinden bir sonuç elde edemeyince, zorunlu olarak İttifak Devletleri safına yönelmiş, ancak ilk etapta başarı elde edememişti. Çünkü Osmanlı devletinin ekonomik çöküntü görünümü, ordunun önemli ölçüde silah ve malzeme ihtiyacının karşılanma zorunluluğu Almanya ve Avusturya'nın da ittifak konusunda isteksiz davranmasına yol açmıştı. Ayrıca stratejik ve ekonomik değeri yüksek Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri de ittifak için tereddüt geçirmelerine yol açmaktaydı. Ancak savaşın çok yaklaşması ve Almanya'nın hem de Rusya ile savaşmak zorunda kalacak olması, Osmanlı müttefikliğine ihtiyaç duymalarına yol açtı. İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Baron von Wangenheim'a Osmanlı hükümeti ile bir ittifak antlaşması imzalanması konusunda yetki verilmiş ve acele etmesi istenmiştir. Sadrazam Said Halim Paşa tarafından 25 Temmuz 1914'de Padişah'tan alınan bir yetki belgesiyle başlatılan ittifak görüşmeleri, 2 Ağustos 1914'de tamamlanmış ve aynı gün antlaşma imzalanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı – Alman İttifakı, Enver Paşa, Said Halim Paşa, Baron von Wangenheim, Birinci Dünya Savaşı

From Alliance to War: The Treaty of Alliance Between the Ottoman Empire and Germany on August 2, 1914 and its Ramifications

Abstract

The Ottoman Empire, which desperately sought an alliance for the forthcoming war, was forced to turn to the Central Powers as all efforts to establish an accord with the Entente Powers were futile. However, the first approach to the Central Powers was unsuccessful. The prospect of economic disaster for the Ottoman Empire coupled with its significant weaponry and material requirements caused reluctance on the part of Austria and Germany. In addition, the ambitions of the Ottomans to maintain their grip on the economically and strategically valuable Empire caused further hesitations about an alliance. Nevertheless, the imminent approach of the war and the unavoidable threat of fighting Russia and France at the same time led to an Austro-German alliance with the Ottomans. The German Ambassador in Istanbul, Baron von Wangenheim, was vested with the power to sign an alliance with the Ottoman government with all haste. Negotiations over the alliance, which were initiated on 25th July, 1914 by Grand Vizier. Said Halim Paşa with the written authorization of the Sultan, concluded on 2nd August, 1914 and the agreement was signed on the same day

Keywords: Ottoman-German Alliance, Enver Paşa, Said Halim Paşa, Baron von Wangenheim, World War I

---

* Makale geliş tarihi: 11.10.2019
Makale kabul tarihi: 23.12.2019
Erken görünüm tarihi: 12.10.2020

İttifaktan Savaşa: 2 Ağustos 1914 Tarihli Osmanlı - Alman İttifak Antlaşması ve Yansımaları

Giriş

İnsanlık tarihi ile birlikte başlayan savaşların binlerce yıllık geçmişi iyi incelendiğinde, 1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı'nın özel bir yeri ve önemi olduğu kolayca anlaşılabilir. Sonuçları itibariyle hemen hemen tüm dünyada ekonomik, sosyal ve askeri çöküntülere yol açan bu savaşın, insanlığın ilk büyük felaketi ve ilk toplu intiharı olduğunu söylemek mümkündür. Savaşın sebepleri bu çalışmanın konusu dışında olmakla birlikte; İtilaf ve İttifak Blokları'nın pek çok gerekçenin arkasına sığınarak bir an önce savaşa girme arzusunda oldukları, 28 Haziran 1914 tarihli Saraybosna Suikastini de iyi değerlendirerek 1914 yılı yazında savaşı başlattıklarını söyleyebiliriz. 28 Haziran 1914'de gerçekleşen Saray-Bosna Suikasti, siyasi, askeri ve ekonomik hedeflerine ulaşabilmek için belirleyebildikleri tek etkili silahın savaş olduğunu düşünen devletleri süratle harekete geçirmiştir.

28 Temmuz 1914'te Belgrad'ı topa tutarak Sırbistan'a savaş açan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, bu hareketiyle Sırbistan'a destek veren Rus Çarlığı'nı, dolayısıyla İtilaf Devletleri Bloğunu savaşa dahil ederken, kendi yanında da Almanya'yı yani İttifak Devletleri Bloğunu savaşa sürüklemiştir. 4 Ağustos 1914'e kadar yaklaşık bir haftalık süreçte her iki bloka mensup ülkeler birbirlerine savaş ilan ederek çatışma içine girmişlerdi çünkü çok uzun zamandır bu savaş için hazırlık yapmaktaydılar.

Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın siyasi ve askeri kayıplarını, ekonomik çöküntünün ve bozulan ulusal moralin etkilerini nasıl giderebileceğini düşünen Osmanlı Devleti, 1914 yazında, hiç beklemediği bir savaş tehlikesini yanı başında hissetmiştir. Ülke kamuoyunun bir kısmı, yaklaşan bu savaş rüzgârlarından uzak durulmasını, yeni ve büyük bir savaşın ülkenin felaketine yol açacağını düşünürken, diğer kesim, uygun müttefiklerin yanında girilecek bu savaşın hem kaybedilen toprakların geri alınması hem de toprak bütünlüğünün korunması anlamına geleceğini düşünüyordu.

Bu savaşın ve savaşa girmeye çok istekli devletlerin nedenleri iyi incelendiğinde, stratejik ve ekonomik değeri çok yüksek topraklara sahip

Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalması çok zor görülmektedir çünkü, savaşa katılan her iki blok için de, Osmanlı ülkesi çok önemli ve cazip bir hedef durumundaydı. Ancak, savaşın ilk etapta Avrupa'da cereyan edeceği ve burada iki blokun birbirine üstünlük sağlamaya çalışacağı da şüphe götürmez bir gerçektir.

Böyle bir ortamda yalnız kalmayı istemeyen Osmanlı Devleti yöneticileri, ilk ittifak girişimlerini İngiltere ve Fransa nezdinde gerçekleştirmiş ancak olumlu bir cevap alamamıştır. Savaşı muhakkak surette kazanacaklarına inandıkları Almanya yanında savaşa girmenin tek çare olduğunu düşünen İttihat ve Terakki iktidarının üst düzey yöneticileri, bu ülke ile 2 Ağustos 1914'de gizli bir İttifak antlaşması imzalayarak ilk adımı atmışlardır. Kamuoyunun ve hatta hükümetin birçok üyesinin haberi ve onayı olmaksızın imzalanan bu "gizli" antlaşma derhal açığa çıkmış, aniden yoğunlaşan iç ve dış baskılar sonucunda hükümet, 4 Ağustosta, bir saldırı gerçekleşmedikçe tarafsızlığın sürdürüleceğini ilan etmek zorunda kalmıştır. 29 Ağustos'ta meydana gelen Karadeniz çatışması sonrası Osmanlı Devleti savaşa sürüklenmiştir.

1. Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları ve Türk-Alman İttifakı

1912-1913 Balkan Savaşları'ndan ağır toprak kayıpları ve askeri açıdan büyük bir yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti, içine düştüğü bu açmazdan kurtulabilmek için dış politikasında önemli değişiklikler yapma ihtiyacı duymuştur. 1913 yılı sonbaharından itibaren devlet yönetimini tamamen eline geçiren İttihat ve Terakki yönetimi, bir daha böyle bir duruma düşmemek için güçlü ve güvenilir bir müttefik bulmak gerektiğine inanıyorlardı (Ahmad, 1971: 222). Acilen bu gerçekleştirilmezse, Balkan Savaşı sonuçlarından cesaret alan diğer devletlerin ve özellikle de Rusya'nın harekete geçerek Osmanlı Devleti'nin varlığını sona erdirebileceğinden endişe ediyorlardı.

Stratejik ve ekonomik değeri çok yüksek topraklara sahip olan, Karadeniz'den Akdeniz'e, Akdeniz'den Hint Okyanusuna uzanan suyollarını kontrol eden bir ülke konumunda olmasına karşın, bunları koruyabilecek bir deniz ve kara gücüne sahip olmayan Osmanlı, I. Dünya Savaşı öncesi kendini acil bir müttefik arayışına girmek zorunda hissetmişti. Osmanlı Devleti için büyük tehdit olarak görülen Rusya'nın dahil olduğu İtilaf Devletleri Bloku içindeki İngiltere ile yakınlaşmak ve müttefik olmanın toprak bütünlüğünün korunması anlamına geleceğini düşünen İttihat ve Terakki, daha 1911 yılında *Cavit Bey*'i görevlendirerek İngiltere *Deniz İşleri Bakanı Winston Churchill*'e bir mektup yazdırarak ittifak teklifinde bulunmuştur (Bayur, 1983a: 175-177, Akbay, 1991: 37, Eroğlu, 2008: 51-52). İngiltere'nin Japonya dışında hiçbir devletle kendilerini bağlayacak bir anlaşma imzalamak istemediğini bildirmesi

üzerine bu teşebbüs başarısız olmuştu. Trablusgarp ve Balkan Savaşları ardından 6 Mayıs 1913'te Osmanlı Devleti, bir müttefik ihtiyacını daha şiddetle hissetmiş ve İngiltere nezdinde yeni bir teşebbüse karar vermiştir. Üstelik bu teşebbüsten önce İngiltere ile yakınlaşmayı temin etmesi umuduyla bir dizi taviz verilmiş, İngiltere'ye ayrıcalıklar tanınmıştır. 29 Temmuz 1913'te İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan antlaşma ile önce İngiltere'nin Kuveyt üzerinde istediği bazı hakları tanınmış, ardından Dicle ve Fırat nehirlerindeki nakliyat işinde imtiyaz tekrar bir İngiliz şirketi olan Linch kumpanyasına verilmiş, Basra demiryolunun yani Bağdat-Basra hattının yapım hakkı İngiltere'ye verilmiş, İngiltere'ye Ortadoğu'da petrol arama imtiyazları verilmiş, liman inşa işlerinin dışında gümrüklerde ve donanmada İngiliz uzmanlarının çalıştırılması yoluna gidilmişti (Cemal Paşa, 1977: 130-132, Bayur, 1983b: 96). İki ülke ilişkilerinin yakınlaşması ve İngiltere'ye bir dizi ayrıcalığın tanınması sonrası artık ortamın uygun hale geldiğine inanan Osmanlı yönetimi Ocak 1914'de *Maliye Nazırı Cavid Bey, Londra Büyükelçisi Hakkı Paşa ve Berlin Büyükelçisi Ahmet Muhtar Paşa*'dan oluşan bir heyeti Londra'ya göndererek yeniden ittifak teklifinde bulundu. Bu ittifakı mümkün kılabilceği düşüncesiyle de İngiltere'ye Anadolu'da demiryolu inşaatı için imtiyazlar verdi, donanması için gemi siparişlerinde bulundu, silah, cephane ve teçhizat alımlarını genişletti (Shaw, 2014: 8). Ancak teklif ikinci kez İngiltere tarafından reddedilmiştir (Bayur, 1983c: 510, Shaw, 2014: 9). Rusya tehdidine karşı kuvvetli bir himaye isteyen Osmanlı Devleti, bu kez Fransa'ya yöneldi (Cemal Paşa, 1977: 129). Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir ittifak antlaşması imzalayabilmek umuduyla *Cemal Paşa* 14 Temmuz 1914'de Paris'e gitti (Shaw, 2014: 51). Fransa ile yapılacak bir anlaşma devletin mali meselelerinin de halledilmesine yarayacaktır. Ancak Fransa, Türkiye ile ittifak görüşmelerine dahi katılmaktan kaçınmış, bu konudaki Türk taleplerini görmezden gelmiştir (Bayur, 1983c: 550). Müttefiklerinin bilgisi ve isteği dışında bir harekette bulunmaktan özellikle kaçınan Fransa, İngiltere'nin Türkiye'ye karşı ortaya koyduğu tavra bu şekilde uymuş oluyordu. İttihatçılar göre, Fransa bir yandan da müttefiki Rusya'nın Osmanlı Toprakları üzerindeki istekleri ortadayken böyle bir ittifak antlaşmasının imzalanmasından kaçınıyordu (Cemal Paşa, 1977: 132-142).

Osmanlı Devleti'ni ittifaklarına dahil etmeyen İtilaf Devletleri, hızla büyüme ve yayılma eğilimi gösteren bir savaşta Osmanlı'dan tarafsızlığını korumasını istemiştir. Bu teklife temkinli yaklaşan Osmanlı hükümeti, kamuoyunun yoğun baskısına rağmen böyle bir tarafsızlığın yürütülebilmesi için, malî ve adli kapitülasyonların derhal kaldırılması, adalar meselesinin Türkiye'nin beklentileri ve menfaatleri doğrultusunda süratle halli, Mısır'daki İngiliz işgalinin sona erdirilerek Osmanlı'ya iadesinin şart olduğu bildirilmiştir. Batılı devletler, kendileri için kabulü pek de mümkün olmayan bu istekleri diplomatik oyalama taktikleri ile ertelemeyi ve ötelemeyi denemişlerdi. Örneğin,

mali kapitülasyonların ancak savaş sonunda kaldırılabilceği, adli kapitülasyonların Türkiye’de modern bir adalet mekanizmasının kurulmasına bağlı olduğu, Mısır meselesinin savaş sonunda görüşülebileceği ve Adalar meselesinin de zamana bırakılması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca Türkiye’yi rahatlatılmak için de tarafsız kaldığı takdirde hiçbir devletin kendisine saldırmayacağı konusunda garanti vermişlerdi (Cemal Paşa, 1977: 164).

İngiltere Osmanlı Devleti ile ittifak yapmaya yanaşmadığı halde bütünü de gözden çıkarmamıştır (Adamof, 1926: 177). Oyalayıcı vaatlerle hiçbir şey vermeden tarafsızlığını ve boğazların savaş süresince ticaret gemilerine açık tutulmasını temin etmek ister (Adamof, 1926: 64). Bunlarda Osmanlı Devleti’ni asıl korkutan unsurlardır. Zira Türk yönetimi savaş boyunca boğazlar açık kaldığı takdirde, Rusya’nın bu savaştan önemli bir zaferle çıkacağını ve böylece devletin büyük tehlikelerle karşılaşacağını düşünmektedir (Cemal Paşa, 1977: 164-166).

Osmanlı Devleti çevresindeki yakın tehlikelerden kendisini emin hissedebilmek için komşuları Yunanistan ve Bulgaristan ile de anlaşmalar yapmak istemiştir. Bir Osmanlı-Yunan savaşını gözden uzak buldurmadığı halde Türk yönetimi, Balkan Savaşları’ndan sonra Yunanistan ile bir ittifak anlaşması temin etmeye çalışmıştır. 1913 yılı ortalarında Yunanistan’dan da ittifak teşebbüsü gelmiştir (Bayur, 1983d: 382-384). Fakat her iki teşebbüste karşılıklı olarak değerlendirilememiştir. 1913 yılı Eylül ayında Bulgaristan hükümeti Osmanlı Devleti ile bit ittifak antlaşması imzalamak istediğini bildirince, iki ülke yöneticileri arasında görüşmeler başlatılmıştır (Bayur, 1983c: 536-540). Görüşmeleri yapan Türk heyetinin başkanı *Talat Bey*’di. Ayrıca askeri müşavir olarak *Cemal Bey* vardı. Bulgar heyeti ise *General Savof* ile beraber birkaç elçi ve askeri müşavirlerden oluşuyordu (Cemal Paşa, 1977: 66-67). Bir süre geçtikten sonra ise siyasi ortamın değişmesi teşebbüslerin önemini azaltmıştır.

Türkler özellikle Limni, Midilli, Sakız gibi adaların geri alınması ve Bulgaristan da Makedonya meselesinden rahatsız olduğu için temelde Yunanistan’a karşı yapılması düşünülen bu ittifak anlaşması, barış için yapılan bu anlaşma görüşmelerinin üçüncü toplantısında *General Savof* tarafından teklif edilir (Cemal Paşa, 1977: 67). Büyükkada’da yapılan ittifak görüşmelerinde bazı esaslar tespit edilir. Fakat Bulgaristan daha sonra fikir değiştirerek ittifak konusunu aylarca oyalamıştır. Neticede Birinci Dünya Savaşı öncesinde gerçekleşmez. Ancak savaş başladıktan sonra bir ittifak mümkün olur (Cemal Paşa, 1977: 73).

İtilaf Devletleri nezdinde sürdürdüğü ittifak görüşmelerinden bir netice elde edemeyen Osmanlı yönetimi, Saraybosna Suikastinin ardından savaşın çok yaklaşması üzerine, bu defa İttifak devletleri ile bir anlaşma imzalamanın telaşına kapılmıştır. Aslında bu esnada Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı *Leopold*

von Berchtold, Sırbistan'la savaşa tutuşmadan önce İstanbul'daki Büyükelçisi *Johann Margrave von Pallavicini*'ye Osmanlı Devleti'nin Üçlü İttifaka dahil edilip edilemeyeceğini sormuştu (Bayur, 1983c: 626).

Büyükelçi *von Pallavicini*, o esnada Fransa ve özellikle Rusya'nın Osmanlı üzerinde çok çalıştıklarını, Osmanlı'nın da Rusya ile yakınlaşma eğilimi içinde olduğunu, Osmanlı'yı Avusturya tarafına yaklaştırabilmek için Avusturya'nın Balkanlarda üstün duruma geçmesi gerektiğini bildirmişti (Bayur, 1983c: 626). Aldığı bu cevabın hemen ardından Osmanlı ile ittifak yapmak için uygun bir zaman olup olmadığını Alman Dışişleri Bakanlığı'na soran *von Berchtold*'a *Alman Dışişleri Bakanı Gottlieb von Jagow* cevap vermiştir. *Jagow*, Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve askeri açıdan müttefikliğini kabul eden devletler için bir yük olacağını, Rusya'ya karşı askeri açıdan üstünlük sağlayacak durumda olmadığını ve müttefiklik esnasında çok fazla talepte bulunabileceğini bildirmiştir (Bayur, 1983c: 626). *Von Jagow*, Almanya'nın İstanbul'daki büyükelçisi *Baron von Wangenheim*'a gönderdiği bir talimatta da Türklerle bir ittifak görüşmesi yapmaktan kaçınmasını salık vermiştir (Kuran, 1945: 346). Alman Dışişleri Bakanlığı'nın bu resmi görüşüne rağmen, İstanbul'daki Avusturya Büyükelçisi *von Pallavicini*'nin Türk yetkililerle görüşmeler yapması üzerine; Alman Büyükelçisi *von Wangenheim* da 18 Temmuz'da ülkesine bu durumu rapor eder ve Türklerle ilişkilerin koparılmaması gerektiğini, hatta bir ittifakın yaralı bile olabileceğini bildirir ve 19 Temmuz'da *Talat Bey (Paşa)* ile görüşerek bunu ülkesine bildirir (Bayur, 1983c: 627).

Balkanlar'da Sırbistan'la savaşa doğru hızla giden Avusturya, muhtemelen bir Slav birliğini önleyebilmek için Bulgaristan'la yakınlaşmak istiyordu. Bu mümkün olamazsa Osmanlı-Bulgar ittifakının kurulmasına çalışmalıydı. 1914 yazında bu ittifak henüz kurulamadığına göre, Avusturya açısından yapılacak en iyi şey Osmanlı ile bir ittifak kurmaktır. *Pallavicini* bu niyetle İstanbul'daki görüşmelere büyük bir hassasiyet gösteriyordu. Saraybosna Suikasti sonrası bir müttefik bulma teşebbüslerine hız veren Osmanlı yönetimi, Temmuz ayında Büyükelçi *von Pallavicini*'den Avusturya-Osmanlı İttifakı teklifi alır (Bayur, 1983c: 629). Osmanlı yönetimi, Avusturya'nın bu ittifak teklifinde büyük memnuniyet duymasına karşılık, asıl ittifakı Almanya ile imzalamak istiyordu. Savaşın kaderini değiştirebilecek en büyük güç olarak gördükleri Almanya ile imzalanacak böyle bir ittifakın, Osmanlı devleti için büyük yararlar sağlayacağı, büyük kazançlar elde edilebileceği ve kaybedilen kimi toprakların ve özellikle de Balkan topraklarının bu yolla geri kazanılabileceğini düşünmeleri harekete geçmeleri için yeterliydi. Zamanın çok daraldığı ve bir an önce harekete geçilmesi gerektiğini düşünen *Enver Paşa*, 22 Temmuz'da, Alman Büyükelçisi *Baron von Wangenheim*'a ittifak teklifinde bulunur, aynı gün *Sadrızam Sait Halim Paşa* da Avusturya Büyükelçisi *von Pallavicini* ile görüşür (Akbaş, 1991: 44, Bayur, 1983c: 629, Shaw, 2014: 52). *Enver Paşa*'nın ittifak teklifine temkinli

yaklaşan ve hemen olumlu yanıt vermeyen Büyükelçi *von Wangenheim*, durumu bir telgrafla Alman Dış İşleri Bakanlığı'na bildirir (Sönmez, 1986: 74). Almanya Osmanlı Devleti ile bir ittifak kurma konusunda tereddüt eder. Türkiye'nin zayıf olmasından dolayı, hükümet tarafından ittifakın fayda değil, bir yük olacağı düşünülmektedir. Bu düşünceyle Dışişleri Bakanı *Von Jagow*, *Wangenheim*'e bu konuda taraftarlık gösterilmemesi emrini verir. Fakat *Kayzer II. Wilhelm*, bu konuda ısrarlıdır (Bayur, 1983c: 636). Nihayet Osmanlı ordusunda görevli Alman askeri heyeti başkanı General Liman Von Sanders'in Türk askerinin başarılı olabileceği yolunda teminat vermesi tereddütleri siler (Sanders, 1968: 38). *Kayzer II. Wilhelm*'in emir ve talimatı doğrultusunda 24 Temmuz'dan itibaren *Wangenheim* ile bazı Türk hükümet üyeleri arasında ittifak konusunda görüşmeler başlar (Shaw, 2014: 55).

25 Temmuz 1914'de görüşmeler için Padişah'tan yetki belgesi alan *Sadrazam Said Halim Paşa*, *Harbiye Nazırı Enver Paşa*, *Dahiliye Nazırı Talat Paşa* ve *Meclisi Mebusan Reisi Halil Bey*'i makamına çağırarak bir toplantı yaptı. Toplantıda; Alman Büyükelçisi *von Wangenheim*'in Osmanlı Devleti ile eşit şartlarda bir ittifak antlaşması imzalamak istediğini, bu konudaki görüşlerini bildirmelerini istedi (Bayur, 1983c: 630-31). Toplantıya katılan herkes Almanya gibi bilimde, sanatta ve teknolojide gelişmiş bir Avrupa devleti ile yapılacak bir ittifakın devletin geleceği ve güçlenmesi için elzem olduğu konusunda hemfikir olduklarını beyan ettiler. Bu aşamadan sonra yapılan görüşmeleri Osmanlı devleti adına bu dört kişi gerçekleştirdi.

Görüşmelerin son derece gizli bir şekilde, hatta İttihat ve Terakki'nin güçlü isimleri olan *Bahriye Nazırı Cemal Paşa* ve *Maliye Nazırı Cavid Bey*'den bile gizlenerek sürdürüldüğü, Padişahın bu görüşmeden sonradan haberdar olduğu iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. Öncelikle şu çok açıktır ki, Saray ve Padişah bu konuda başından beri bilgi sahibidir ve bu denli önemli sonuçları itibarıyla devleti bağlayan ve hatta savaşa sürükleyebilecek bir anlaşma için Sadrazamın ısrarı üzerine 25 Temmuz'da, Rusya'ya karşı eşit şartlarda bir ittifak antlaşması imzalanması için *Başkatip Ali Fuat Bey (Türkgeldi)* tarafından bir yetki belgesi hazırlanıp *Padişah Mehmed Reşad* tarafından imzalanarak *Said Halim Paşa*'ya verilmiştir (Bayur, 1983c: 631-32, Türkgeldi, 1984: 127). Böylesine özel bir önem atfeden ittifak görüşmelerinin yetkisiz kişiler tarafından, kimsenin haberi ve onayı olmadan yürütülmesi mümkün olmadığı gibi, görüşmenin diğer tarafının da bu şartlarda görüşmeler yürütüp sonuçlandırması mümkün değildir. Kaldı ki, görüşmelere katılmamasına karşın *Cemal Paşa*'nın bu konudaki görüşleri alınmış ve bir ölçüde ön onayı da alınmıştır. *Cemal Paşa* bu duruma anılarında açıklık getirmektedir (Cemal Paşa, 1977: 142).

Sadrazam Said Halim Paşa, büyükelçi *Wangenheim*'a tamamen Rusya'ya yönelik olarak yedi yıl süreli bir ittifak teklifini 27 Temmuz 1914'de, yani Avusturya Sırbistan'a savaş ilan etmeden bir gün önce resmi olarak sundu (Shaw,

2014: 56). Teklife göre anlaşma Rusya'nın Osmanlı Devleti veya Almanya'ya saldırması üzerine yürürlüğe girmesi planlanıyordu. *Kayzer II. Wilhelm*'in kesi talimatı üzerine iki ülke arasındaki ittifak görüşmeleri esnasında üzerinde mutabakata varılan konuları şöyle değerlendirebiliriz. Öncelikle, Avusturya ve Sırbistan arasındaki itilaforda taraflar tarafsızlıklarını sürdüreceklerdi. Sırbistan'ı savunmak amaçlı da olsa Rusya'nın Avusturya'ya saldırması üzerine Almanya da Avusturya'yı savunmak amacıyla Rusya ile savaşa tutuşursa Osmanlı Devleti de Rusya'ya savaş ilan edecekti. Savaşın çıkması halinde *Liman von Sanders* başkanlığındaki Alman Askeri Heyeti Osmanlı ordusunda görev yapmaya başlayacak ve bu heyet Osmanlı Ordusu üzerinde genel bir otoriteye sahip olacaktı. Muhtemel bir Rus saldırısı karşısında Almanya Osmanlı topraklarını savunmakla birlikte, Rusya Berlin Antlaşmasıyla elde ettiği Kars, Ardahan ve Batum üzerindeki hükümlerine devam edecek ve Osmanlı hiçbir suretle buralar için savaşmayacaktı. Bu Osmanlı-Alman Antlaşması Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki mevcut kriz devam ettiği sürece yürürlükte kalacaktı (Shaw, 2014: 57, Bayur, 1983c: 639-40).

Almanya'nın hazırladığı ve Osmanlı tarafına sunduğu anlaşma taslağının 5. Maddesine *Sadrizam Said Halim Paşa* itiraz etmiştir. Almanya açısından bu anlaşmadan sadece Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki itilafda bir yarar umulduğundan süre olarak bu itilaf çözülene kadar geçecek zaman öngörülmüştü. Oysa Osmanlı Devleti açısından Almanya'nın müttefikliğine daha uzun süre gerek vardı. Osmanlı yönetimi, kriz sona erdikten sonra, Avusturya'ya verdiği destekten ötürü, İtilaf devletlerinin ve özellikle de Rusya'nın Osmanlı'dan intikam almak isteyebileceğini düşünüyor ve bu muhtemel gelişmede Almanya'nın desteğine şiddetle ihtiyaç duyuyordu. *Sadrizam Said Halim Paşa*, 28 Temmuz 1914'de büyükelçi *Wangenheim*'a verdiği karşı öneride, ittifakın yedi yıllık bir süreyi veya en azından 1918 sonunda *Liman von Sanders*'in sözleşmesi sona erene kadarki süreyi kapsamasını istemiştir (Shaw, 2014: 58). *Sadrizam*'ın bu önerisi aynı gün *Kayzer II. Wilhelm* tarafından kabul edilmiştir.

Görüşmeler büyük bir gizlilik içerisinde devam ediyordu ancak bu gizlilik büyük ölçüde Osmanlı Kabinesi üzerinde etkili oluyordu. Çünkü bu esnada pek çok kişi görüşmelerden ve içeriklerinden haberdardı ve Osmanlı tarafını etkileyerek bir an önce antlaşmayı imzalamalarını temin etmek üzere pek çok söylenti ortaya atıyorlardı. Bunlardan en etkiliisi Avusturya'nın İstanbul Büyükelçisi *von Pallavicini* tarafından ortaya atılmıştı. *Pallavicini*, 1 Ağustos 1914'de, yani antlaşmanın imzalanmasından bir gün önce, görünüşe göre aslında hiç bir dayanağı olmadan, geçerli bir istihbarata dayanmadan, Karadeniz'deki Rus filosunun İstanbul Boğazı'na saldırmaya hazırlandığını, bunu önleyebilmek için o sırada Doğu Akdeniz'de bulunan Alman Kruvazörü *Goeben*'in acilen Karadeniz'e gönderilmesini önermişti (Shaw, 2014: 65). Aslında normal

zamanlarda geçerli istihbarat verilerine dayanmadan ortaya atılan bu tür söylentilere itibar edilmez. Ancak, bu esnada Rus gerillaların Kuzeydoğu Anadolu'da Osmanlı mevzilerine saldırması ve Van başta olmak üzere Ermeni isyanlarının baş göstermesi ve isyancıları Rusya'nın silahlandığı ve ikmalinin sağlandığının bilinmesi, Osmanlı yönetiminin bu söylentiye ciddiye alması ve telaşlanmasını sağladı.

Antlaşmanı imzası öncesinde Berlin'in tereddütlerini giderebilmek için *von Wangenheim*, *Liman von Sansers*'i çağırarak, Osmanlı ordusunun muhtemel bir savaşta Ruslara karşı iş görüp göremeyeceğini sordu. 1 Ağustos 1914'te, *Liman von Sanders*'in Türk ordusu hakkında verdiği güvenceler üzerine ittifak antlaşmasının imzası için büyükelçi *Wangenheim* Berlin tarafından yetkilendirildi (Shaw, 2014: 68). Aynı gün *Wangenheim* ve *Enver Paşa* büyükelçiliğin Tarabya'daki yazlık rezidansında ittifak antlaşmasını detaylandırmak ve son şeklini vermek üzere buluştu. Görüşmelerde ittifak antlaşması imzalanır imzalanmaz Osmanlı ordusunun Kafkaslarda Rus ordusuna karşı pozisyon alması konusunda mutabık kalındı. Böylece Almanya, güneydoğu Avrupa'da yürüteceği savaşta kendini Rusya'ya karşı güvende hissedebilecekti (Shaw, 2014: 68).

Osmanlı – Alman İttifak Antlaşması, 2 Ağustos 1914 günü saat 16.00'da, Alman büyükelçiliğinin Tarabya'daki yazlık rezidansında, Almanya adına Büyükelçi *Baron Hans von Wangenheim*, Osmanlı adına da *Sadrazam Said Halim Paşa* tarafından imzalandı (Bayur, 1983c; 642, Shaw, 2014: 68, Danişmend, 1955: 412). 31 Aralık 1918 tarihine kadar geçerli olacak şekilde hazırlanan ittifak antlaşmasının metni şu esaslar üzerine oturtulmuştur. İmzacı devletler Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasında halen devam eden itilafı tam bir tarafsızlık izlemeyi taahhüd etmişlerdir. Bununla birlikte Rusya, Sırbistan'a verdiği garantilerden ötürü Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki çatışmaya askeri müdahalede bulunur ve Almanya'da bu durumda Avusturya-Macaristan'a verdiği garantilerden ötürü çatışmaya dahil olursa, Türkiye'de Almanya'nın yanında çatışmalara katılmayı taahhüd etmiştir. Savaş çıktığı takdirde Almanya Osmanlı ordusunda görevli askeri heyetini Osmanlı Devleti'nin emrinde görev alacak şekilde bırakacaktır. Bu heyet, Harbiye Nazırı ve Alman Askeri Heyet Başkanı arasında varılan mutakabat gereği ordunun sevk ve idaresinde komuta görev ve yetkisine sahip olacaktır. Almanya, Osmanlı toprakları Rusya tarafından tehdide maruz bırakılırsa gerektiğinde bu toprakları silahla korumayı taahhüd etmiştir. İmzacı iki imparatorluğu, mevcut itilafın meydana getirebileceği uluslararası çatışmalardan korumayı amaçlayan bu andlaşma, yukarıda adı geçen temsilciler tarafından imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek ve karşılıklı vecibelerle 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacaktır. Bu değerli antlaşma, taraflardan biri tarafından belirtilen tarihten altı ay öncesine kadar iptal edilmezse beş yıl daha yürürlükte kalacaktır. İş bu

antlaşma, Osmanlı Padişahı ve Alman İmparatoru-Prusya Kralı tarafından onaylanacaktır. Onay belgeleri imza tarihinden itibaren bir ay içerisinde karşılıklı olarak değiştirilecektir. Bu antlaşma gizli kalacaktır. Antlaşmanın kamuoyuna ilanı ancak iki tarafın birlikte verecekleri kararla mümkün olacaktır. Antlaşmaya Osmanlı Hükümeti adına Sadrazam Said Halim Paşa, Almanya adına da Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Baron Hans von Wangenheim imza koymuşlardır (Bayur, 1983c: 643, Danişmend, 1955: 412, Yılmaz, 1993: 65-66).

Antlaşmanın orijinal metni Almanca ve Fransızca olarak hazırlanıp imzalanmasına karşın, belgenin Osmanlı Devleti'nde kalan Fransızca aslı uzun yıllar araştırmacıların hizmetine sunulmamıştır. Diplomatik teamüllere göre bir nüshasının Almanca, diğer nüshasının Osmanlıca olarak hazırlanması gereken bir antlaşmanın neden Fransızca olarak hazırlandığı anlaşılammakla beraber, bu durumun belgeyi Osmanlıca olarak uzun yıllardır arşivde arayan araştırmacıların bu belgeyi bulamamalarına yol açtığı da bir gerçektir. 30 Nisan 2017 tarihli Habertürk Gazetesindeki köşesinde Murat Bardakçı'nın da belirttiği üzere; imzalı orijinal belgeler bugün için İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi Muahedeler Bölümünde "MHD. 437/9/2" numara ile araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Belgenin Almanca aslı ise; Alman arşivlerinde mevcut olup araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır (*Politisches Archiv Des Auswartigen Amts, Bonn, Verträge (Deutschland-Türkei), Band, Nr.94*).

İmzalanan bu gizli antlaşma, Osmanlı yönetimini içine düştüğü siyasi yalnızlıktan kurtarabilecek, ihtiyaç duyduğu askeri ve ekonomik desteği sağlayabilecek, bir ölçüde üzerine yönelmesi muhtemel tehditleri caydırabilecek nitelikte olmakla birlikte; devleti Almanya'nın yanında derhal savaşa sürükleyecek özellikte idi. Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir ki; Almanya tarafı antlaşmanın 2. Maddesini gerekçe göstererek derhal Osmanlı Devleti'nin kendi yanında savaşa girmesini talep edebilirdi; çünkü 2. maddede yer alan "*Almanya'da bu durumda Avusturya-Macaristan'a verdiği garantilerden ötürü çatışmaya dahil olursa, Türkiye'de Almanya'nın yanında çatışmalara katılmayı taahhüd eder.*" sözü gerçek olmuş ve 1 Ağustos 1914'de saat 17.00'da Almanya, Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Dolayısıyla 2 Ağustos 1914 saat 16.00'da antlaşma bu şekliyle imzalanınca Osmanlı tarafının derhal taahhütlerini yerine getirmesini Almanya tarafı isteyebilirdi. O halde bu durumda kendisini derhal savaşa sürükleyebilecek bu maddeye rağmen antlaşma neden imzalanmıştı? *Sadrazam Said Halim Paşa* dahil görüşmelerde bulunanlar imza esnasında Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan ettiğinden haberdar olmadıklarını söylüyorlarsa da, bunun pek inandırıcı olmadığını söyleyebiliriz. Antlaşmaya imza koyan heyetin, 1 Ağustos'taki savaş ilanından yaklaşık 23 saat sonra, bir ölçüde Avrupa'yı ayağa kaldıran ve teyakkuza geçiren siyasi bir gelişmeyi duymadan, bilmeden antlaşmayı imzaladıklarını söylemeleri inandırıcılıktan son derece uzaktır. İkincisi, Osmanlı ordusunda görevli Alman askeri heyeti bu antlaşmayla birlikte

orduda komuta mevkiine geliyordu ki, bu hem büyük bir tavizde hem de bir ölçüde Osmanlı ordusunun Almanya'nın askeri kontrol ve yönetimi altına girmesi demektir. Bu konuda ordudaki kimsenin görüşünü almayan ve konudan da bahsetmeyen *Harbiye Nazırı Enver Paşa*, bu kararı tek başına almış ve üstelik Alman askeri heyet başkanı *Liman von Sanders* ile ayrıntılı bir yetkilendirme ve görevlendirme anlaşmasını da imzalamıştı (Bayur, 1983c: 644, Shaw, 2014: 69). O halde şunu söylemek mümkündür. Anlaşma konusunda yetki ve bilgileri olan dört kişi, her türlü gelişmeden haberdar olarak ve savaşı kesin olarak kazanacaklarına inandıkları Almanya'nın yanında bir an önce savaşa dahil olabilmek için anlaşmaya imza koymuşlardır. Böylece hem eksikliğini duydukları güçlü bir müttefik edinmiş hem de ekonomik ve askeri zorlukları aşabilecekleri bir destek temin etmiş oluyorlardı. Bunun için ödemeleri gereken bedele de razı görünüyorlardı.

Antlaşmanın Meclis, hükümet ve kamuoyundan gizlenmesinin en önemli nedeni bu kesimlerde İttifak Devletleri ile bir anlaşma imzalanmasına karşı olanların büyük bir yekûn teşkil etmesiydi. Bu yüzden anlaşma taslağını Baron von Wangenheim ile beraber hazırlayan Enver Paşa, yukarıda belirtilen dört kişinin dışında hiç kimse bu konudaki detayları öğrenmesine izin vermedi. Antlaşmanın imzalandığı 2 Ağustos 1914 günü Enver Paşa, Harbiye Nazırı olarak geri dönüşü olmayan bir hamle daha yaparak 3 Ağustos'tan geçerli olacak şekilde "*Seferberlik*" ilan etmiştir. Oysa bu konudan haberdar olmayan meclisten bu yönde bir karar çıkmamış, hükümetin ve en önemlisi seferberlik için gereken parayı temin edecek Maliye Nazırı'nın bile haberi olmadan, padişahın iradesi alınmadan seferberlik Enver Paşa tarafından ilan edilmiştir (Shaw, 2014: 69, Bayur, 1983c: 647,655). Osmanlı Hükümeti 2 Ağustos tarihinde aldığı bir diğer karar ile Meclis-i Mebusan'ı süresiz olarak kapattı. Bu eylemle hükümet kendisine muhalefet edebilecek, hesap vermek zorunda kalacağı, alacağı kararları onaylatmak zorunda kalacağı meclisi kapatmış yani bir ölçüde ülke yönetimini bütünüyle eline geçirmişti.

Aslında gizli kalması kaydıyla imzalanan antlaşmadan ve içeriğinden kısa süre içinde başta kabine olmak üzere iç ve dış kamuoyu hemen haberdar oldu. Hele seferberlik ilan edildikten sonra kabinenin derhal toplanarak bu organizasyonu gerçekleştirmesi gerekmiştir. Konu kabinede görüşülürken de en çok Maliye Nazırı Cavid Bey'in itiraz ve önerileri duyulmuştur. Cavid Bey'in ikna edici konuşmalarından sonra gene onun dikte ettirdiği aşağıdaki maddelerin anlaşma metnine eklenmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı Hükümetinin anlaşma metnine eklettiği yeni hükümler uyarınca; Romanya'nın tarafsızlığı temin edilmeden ve Bulgaristan savaşa girmeden Osmanlı Devleti savaşa dahil olmayacaktır. Ayrıca savaştan sonra Osmanlı toprakları Doğuda Kafkasya Müslümanları ile temas teşkil edilecek şekilde ve Rumeli'de de Türklerle meskûn araziye kadar genişletilecektir. Almanya Adli ve İktisadi

kapitülasyonların kaldırılmasını kabul edecek, bunun diğer devletlere de kabul ettirilmesine yardım edecektir. Türk topraklarına düşman tecavüz ettiği takdirde bu çıkarılmadan barış yapılmayacaktır. Galip geldiği takdirde, alınacak savaş tazminatından Osmanlı Devleti'ne de bir hisse verilecektir (Cavid Bey, 1944: 16 Ekim 1944, Sönmez, 1986: 77).

Sadrazam Said Halim Paşa, Cavid Bey'in önerileri olarak görüşülen ve kabine ortak iradesine dönüşen bu yeni maddelerin antlaşma metnine ilave ettirilmesi işini üstlenir ve Büyükelçi *Wangenheim* ile konuyu görüşür. Büyükelçi *Wangenheim* Almanya ile yazışarak bu şartları metne ilave ettireceğini söyler. Aslında savaş içinde gelişen yeni şartlar dolayısıyla metne pek çok yeni ekler ve değişiklikler ilave edilmiştir (Türkgeldi, 1984: 115, Bayur, 1983c: 646).

2. İttifakın Yansımaları

Kabinede seferberlik ilanı görüşülürken, seferberliğin tamamlanabilmesi için süre gerektiği belirtilerek, özellikle mali açmazlar yüzünden antlaşma gereğince derhal savaşa girilemeyeceği konusunda mutakabata varılmış ve bir saldırı vukuu bulana kadar Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının ilanı doğrultusunda karar alınmıştır. Alınan ve ilan edilen bu karar, hem hükümet ve kamuoyunu rahatlatmış hem de İtilaf Devletleri'nden gelen sert protestolara ve tehditlere bir son vermiştir. Üstelik seferberliğin tamamlanabilmesi konusunda süreye ihtiyacı olduğunu bildiren Osmanlı, yeni müttefiki Almanya'dan da anlayış görmüştü.

Osmanlı-Alman İttifakı'ndan haberdar olan İngiltere ve Fransa'yı yatıştırma işi *Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa*'ya düşmüştü. 3 Ağustos'ta, İstanbul'daki İngiliz Askeri Ataşesi ile görüşerek Osmanlı seferberlik hazırlıklarının ağır yürüdüğü, geç kalmamak ve ilerde vukuu bulacak bir muhtemel çatışmaya hazırlıksız yakalanmamak için harekete geçildiğini söyleyen *Enver Paşa*, İngiltere'yi rahatlatmaya çalışıyordu. 4 Ağustos günü, Fransa'nın İstanbul'daki Askeri Ataşesi ile görüşen *Cemal Paşa* da, seferberlik faaliyetinin 2 ayda tamamlanmasını umduklarını, ikisi Trakya'da, biri İzmir'de olmak üzere üç ordu teşkil edileceğini bildirmişti (Bayur, 1983c: 655-56).

Osmanlı yönetimi tüm bu hazırlıkları ve seferberlik ilanını 1 Ağustos günü Avusturya-Macaristan büyükelçisi *Pallaviçini*'nin Sadrazam'a Rusların İstanbul'a saldıracakları yönünde verdiği istihbarata dayandırdığını el altından yaydığı için İngiltere ve Fransa bu duruma çok fazla ses çıkaramadı. Bu söylentiden çok rahatsız olan Rusya, Osmanlı'yı rahatlatacak hamleyi 2 Ağustos'u 3 Ağustos'a bağlayan gece yapmış ve İstanbul'daki Rusya Büyükelçisi Sadrazamla görüşerek, böyle bir şeyin söz konusu olmadığını

bildirmişti. Sadrazam görüşmede Rusya Büyükelçisine Avrupa'daki pek çok tarafsız ülkenin yaptığı gibi Osmanlı'nın da ilerde vukuu bulacak muhtemel bir çatışmada hazırlıksız yakalanmamak için seferberlik ilan ettiklerini, bu konuda büyük bir kamuoyu baskısı da olduğunu söylemiştir (Bayur, 1983c: 656). *Enver Paşa* da, 5 Ağustos'da görüştüğü Rusya Askeri Ataşesi'ne seferberliğin Rusya'ya karşı ilan edilmediğini, Osmanlı'nın şu anda tarafsızlığını koruduğunu belirterek onu rahatlatmaya çalışmıştır. Hatta iki ülkenin ittifak yapabileceği, bu mümkün olursa Alman Askeri heyetinin derhal ülkelerine gönderilebileceği gibi düşüncelerini de ortaya koydu (Akbay, 1991: 185-86). Enver Paşa'nın ittifak teklifine 10 Ağustos'a kadar olumlu cevap vermeyen ve sürekli İstanbul büyükelçisinden zaman kazanmasını ve Bulgaristan'ın durumunun netleşmesini beklemesini isteyen Rusya, bu tarihi fırsatı iyi değerlendiremedi. Nitekim bu tarihte Çanakkale'ye gelen *Goeben* ve *Breslau* gemilerinin ortaya koyduğu diplomatik krizle Osmanlı-Rus ilişkileri yeni bir safhaya geçti.

Görüldüğü üzere, 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile bir ittifak antlaşması imzalanmasına ve resmen müttefiklik bağı kurulmasına rağmen, kabinede ve hatta antlaşmanın imzalanmasında en büyük rolü üstlenen *Harbiye Nazırı Enver Paşa*'da dahi belirlenmiş bir yön yoktu. *Harbiye Nazırı Enver Paşa* ve *Dahiliye Nazırı Talat Bey* Almanya'nın yanında derhal savaşa girilmesi gerektiğini düşünürken, *Bahriye Nazırı Cemal Paşa*, Rusya ile sürdürülen görüşmelerin neticesi alınmadan ve seferberlik tamamlanmadan savaşa girilmemesi gerektiğini savunuyor, *Maliye Nazırı Cavid Bey* ise Avrupa büyük devletleriyle savaşa girmeyi doğrudan doğruya reddediyordu (Kressenstein, 2007: 7).

Osmanlı yönetimi bir yandan Rusya ile ittifak yolları arayarak görüşmelerini sürdürürken, diğer yandan da İngiltere ve Fransa'yı yatıştırılmaya çalışırken 10 Ağustos'ta *Goeben* ve *Breslau* kriziyle karşı karşıya kaldı. 1 Ağustos 1914'den beri Akdeniz'de Kuzey Afrika'dan Fransa'ya askeri taşınma işini bozmaya çalışan *Goeben* ve *Breslau*, Alman Deniz Bakanlığı tarafından 3 Ağustos 1914 günü, yani Osmanlı-Alman ittifak antlaşmasının imzalanmasından bir gün sonra Çanakkale'ye gitmeleri yönünde emir almıştı (Bayur, 1983c: 648). Bu iki gemi Çanakkale'ye doğru hareket etmeden yani 4 Ağustos günü Cezayir'de *Bone* ve *Philipville* limanlarını topa tutarlar. 4 Ağustos'ta öğleden sonra iki İngiliz Kruvazörü, *Goeben* ve *Breslau*'yu görür ve peşine düşer. Ancak aralarından bir çatışma çıkmaz. İngiltere'nin Belçika dolayısıyla Almanya'ya verdiği Ultimatomun süresi henüz dolmadığından ve resmen savaş ilan edilmeden böyle bir saldırı uygun görülmemiştir (Bayur, 1983e; 75).

Gemilerin Çanakkale'ye doğru geldiğini ve içeri girmek isteyeceklerini bilen bu konuda özellikle Rus büyükelçisinin uyarılarına maruz kalan *Sadrazam Said Halim Paşa*, onunla 8 Ağustos'ta yaptığı görüşmede hiçbir surette bu iki geminin *Boğaziçi* (*Burası dikkat çekicidir zira Sadrazam Çanakkale Boğazı değil*

İstanbul'u yani Boğaziçi'ni dile getirmektedir)'nden geçmesine izin verilmeyip tarafsızlığın korunacağı yönünde güvence vermiştir (Bayur, 1983e: 77). *Goeben ve Breslau*, 10 Ağustos günü Çanakkale Boğazı önüne gelir ve içeri girmek isterler. Talep derhal İstanbul'a iletilir. Bu andan itibaren gelişen olayları o sırada Enver Paşa'nın Kurmay Başkanlığı'nı vekâleten yürüten *Baron Kress von Kressenstein* anılarında şöyle anlatmaktadır:

"10 Ağustos sabahı Boğazı sed eden Çanakkale müstahkem mevkiinden Türk başkomutanlık vekâletine bir telgraf gelmişti. Bu telgrafta Boğazın dışında bulunan Goeben ve Breslau Alman harp gemilerinin içeriye girmek için müsaade rica ettikleri bildiriyordu. Ben telgrafi alarak hemen Enver'in odasına koştum ve kendisinden bu müsaadeyi vermesi için ricada bulundum. Enver'in, böyle mühim bir kararı sadrazamla görüşmeden evvel kendisi tarafından verilemeyeceği hakkındaki itirazına karşı, bu iş de yapılacak kısa bir tereddüdün telafi edilemeyecek akıbetler doğurabileceğini Enver'in dikkat nazarını celb ettim ve İngilizlerin herhalde pek yakında gemilerin peşinde olduklarının kabul edilmesi lazım geldiğini anlattım. "Onlar içeriye alınsın cümlesi ile" Enver kararını vermişti. Bunun üzerine "Alman gemilerini İngiliz'ler takip ederek Çanakkale'yi zorlayacak olurlarsa bunların üzerine ateş edilsin mi?" sualini sordum. Enver : "bu benim yalnız başıma karar vermekliğime imkân olmayan bir meseledir, bunu ancak vekiller heyeti halledebilir, çünkü bu hal İtilaf Devletlerinin derhal musahamata geçmesini intaç edebilir" dedi. Ben, en büyük mafevklerin tam lazım olduğu bir zamanda Çanakkale müstahkem mevki komutanlarını vazih ve kat'i emir ve talimat vermeksizin kendi başlarına bırakmasının onları ne kadar müşkül bir duruma sokacağını ve bu gibi ağır mesuliyetlerin madunlara yükletilmemesi lazım geldiğini büyük bir kat'iyetle Enver'e izah etmiştim. Enver fikrini tasdik etti ve benim yeniden "ateş edilsin mi, edilmesin mi?" sualime "evet" cevabını verdi. Kalbim dehşetli ferahlanmıştı; Enver'in cesaretine, karar verme kudretine ve mesuliyeti sevmesine kat'i bir hayranlıkla onun çalışma odasını terk etmiştim." (Kressenstein, 2007: 9).

Tarafsızlığını ilan etmiş bir devleti son derece zor bir duruma sokacak bu gelişme, görünüşte Enver Paşa'nın tek başına verdiği ve uyguladığı bir karardı. Ancak sadrazamın 8 Ağustos'ta Rus Büyükelçisiyle yaptığı görüşmeden anlaşılacağı üzere, bu durumdan onun da haberi olduğu anlaşılıyor. Ancak kabinenin diğer üyeleri bu durumdan haberdar olmadıkları gibi, bu konuda alınmış bir kabine kararı da yoktur. Aslında hükümeti ve devleti zora sokabilecek böylesine önemli bir konu hakkında kabine üyeleri ancak 11 Ağustos günü yani gemiler Çanakkale Boğazından içeri girdikten bir gün sonra haberdar olacaklardı. Bu konu Cemal Paşa'nın anılarında şöyle anlatılmaktadır:

“11 Ağustos gecesi gene Bermutat Prensini (Sadrazam Sait Halim Paşa) yalısında içtimamız mukarrerdi. Talat, Cavit ve Halil Beylerle ben daha evvel gelmiş idik. Müteakiben vasıl olan Enver Paşa kendisine has olan sakin tavırlı gülerek: “Bir oğlumuz dünyaya geldi” dedi. Bittabi bundan bir şey anlamamıştık. Bizi çok merakta bırakmayarak “Goeben ile Breslau bu sabah Çanakkale önüne gelmiş ve İngiliz donanması tarafından takip edilmekte olduğundan bahisle Boğazdan müruruna müsaade edilmesini talep etmiş. Bir müttefik devlete ait sefain-i harbiyeyi muhakkak bir tehlikeden vikaye için bu talebe muvafakat edilmesi emrini verdim. Ve gemiler şimdi Boğazın beri tarafında Boğaz istihkamatının taht-ı himayesinde bulunuyorlardı. Fakat bizde bunun neticesi olarak bir mesele-i siyasiye karşısında kalmış olduk. Bu gece o meseleye ait bir karar vermek lazım gerekiyor dedi.” (Cemal Paşa, 1977: 229).

Bu konu hakkında Talat Paşa'nın anılarında da aşağı yukarı aynı şeyler anlatılmakla beraber: *“Sadrazam fevkalade heyecana kapıldı. O ana kadar hiç birimizin Goeben'in geleceği hususunda bir bilgisi yoktu.” (Talat Paşa, 2013: 25).*

Bu konu hakkında diğer kişilerinde çeşitli anlatımları mevcut olmakla beraber bu anlatımlardan en güvenilir olanı Cavid Bey'inki gibi durmaktadır. Çünkü o, günlük tutmaktadır ve bunu üç dört günlük aralarla muntazaman yapmaktadır. Onun anılarında 10 Ağustos 1914 günü gecesi için şu notlar kaydedilmiştir:

“Gece Sadrazama gittiğim zaman garip bir haber aldım Goeben ile Breslau, tabii bizim tarafımızdan hiç bir mukavemete uğramaksızın Çanakkale'den girmişler. Bîtarafılığı bu derece ihlal edecek bir vaka olamazdı.”

“Alman'lar biran evvel bizi harbe sevk etmek hususundaki planlarını kemâl-i dikkatle takip ediyorlar. İttifak muahedesi imza etmiş oldukları için dost evine girmeğe kendilerinde hak buluyorlar. İptidadan düşünmeyenler kendilerini alamıyorlar.”

“Müzakere neticesinde, ya silahlarının teslimini yahut çekilip gitmesini talep etmeğe karar verdik. Vangenhaym'a haber gönderildi. Geldi. İptida kendisiyle Sadr-ı azam görüştü. Bir şeye muvaffak olamadı. Sefirin pek mütehevvir olduğunu, Alman zırhlısının teslim-i silah etmeyeceğinden, bizim talebimiz üzerine gelmiş olduğundan, Fransızlardan, İngilizlerden korkarak taahhüdümüzü icra etmek istemediğimizden bahs eylediğini söyledi.”

“Wangenheim tehdit ve korkutmak istemiş. Eğer yapacak olursak Ruslarla birleşip bizim taksimimize gideceklerini söylemiş. Bu sözler bizi müteessir etmedi. Kararımızda ısrar ettik. Bize satmalarını da teklif edebilmeyi düşündük.”

“Sadrazamdan sonra Talat ve Halil Beyler görüştüler. Bu da epey sürdü.

Nihayet satın almak meselesini imparatora yazmayı vaat etti ...

“Biz bundan istifade ettik. Onlar bizi “fait accompli” olupbitti karşısında bulundurdıkları gibi bizde onları aynı hal karşısında bulundurmak üzere iki zırhlıyı seksen milyon marka aldığımızı gazetelere tebliğ ettik...”

“Gemi meselesi üç dört gün devam etti, imparatorun güya cevab-ı red gelmiş olduğunu, amiralin gemisinin sancağını ve mürettebatını tebdile muvafakat etmediğini söyledilerse de bunların hiç birisi bizde iz bırakmadı. Isrardan vazgeçmedik. Nihayet Alman’lar muvafakat ettiler, Osmanlı bayrağını takacaklar, İstanbul’a gelecekler, mürettebat meselesi de sonradan hal edilecek.”

“Fransız, İngiliz, Rus seferleri gemi ilanını gazetelerde görür görmez müracaat ettiler. Fakat ileri gitmek istemedikleri anlaşıldı. Mürettebatın değişmesinde yalnız ısrar gösterdiler. Biz de tabii değişeceğini söyledik.” (Bayur, 1983d: 81-83).

Ayrıca da belirttiğimiz gibi İngiltere’nin gemilerimize el koyması ve Almanya’nın sözde de olsa bize iki gemi vermesi yurt içinde pek geniş tepkiler yaratan propagandalara yol açacaktır.

Goeben’e Yavuz Sultan Selim ve Breslau’a Midilli adları verilirse de bunlar genel savaşın sonuna kadar Alman’ların elinde kalacaktır, yalnız Osmanlı bayrağını çekerler ve içinde amiral Souchon’dan erlere kadar herkes fes giyer.

Böylece sorun 29 Ekim 1914’de Amiral Souchon’un yanına aldığı Osmanlı Donanması ile birlikte Karadeniz’e açılarak Rus Liman ve gemilerini topa tutmasına kadar çözümlenmiş oldu. Bu gelişme sonunda da Osmanlı Devleti Almanya’nın yanında Birinci Dünya Savaşı’na sürüklendi.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı, müttefikleri Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları gibi Osmanlı için de sonun başlangıcı olmuştur. Savaşı kaybeden tarafta olan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918’de Limni Adası’nın Mondros Limanı’nda demirli İngiliz Agamemnon zırhlısında imzaladığı “Mondros Ateşkes Antlaşması” ile savaştan çekildi (Bayur 1983f: 742-746).

Savaş öncesinde hızla müttefik arayışlarına giren ve önce İtilaf Devletleri nezdinde ittifak girişimlerinde bulunan ancak başarılı olamayan Osmanlı Devleti yöneticileri zorunlu olarak ittifak yönünü İttifak Devletlerine yönelmiştir. Ekonomik ve askeri yönden büyük eksiklikleri bulunan Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 tarihli *Osmanlı – Alman İttifak Antlaşması*’nı imzalayarak hem içine düştüğü siyasal yalnızlıktan kurtulup kendisini askeri ve ekonomik yönlerden de destekleyecek Almanya gibi güçlü bir müttefikle güçlenmeyi

umuyor; hem de Trablusgarp ve Balkan savaşlarında kaybettiği toprakları geri alabilmeyi ve savaştan güçlenmiş ve toprak bütünlüğünü korumuş bir şekilde çıkabilmeyi umuyordu.

Gizli olarak imzalanmış olmasına karşın derhal açığa çıkan ve gerek iç kamuoyunda gerekse dış kamuoyunda büyük tepkilere yol açan bu ittifakı imzalarken Osmanlı yönetimi, daha doğrusu anlaşmayı kabine üyelerinden bile gizleyerek imzalayan dört kişi, büyük kazançlar elde edeceklerine ve çok ihtiyaç duyulan güvenceyi almış olduklarına kesin olarak inanarak ve bir an önce savaşa girmek arzusuyla hareket etmişlerdir. Bu nedenle de kendilerini derhal ve koşulsuz olarak savaşa sürükleyebilecek hükümleri içermesine rağmen antlaşmaya imza koymakta hiçbir tereddüt göstermemişlerdir. Bu anlaşmayı imzalayarak ülke için en kazançlı ve doğru işi yaptıklarından emindiler.

Almanya tarafı da kendi açısından en doğru hareketi yaptığından emindi. Aslında antlaşma ile büyük bir yükün altına girmişlerdi. Zira Osmanlı Devleti askeri ve ekonomik yönden pek çok eksikleri olan ve sürekli desteğe muhtaç bir görünümdeydi. Ancak Almanya, 1 Ağustos tarihinde Rusya'ya savaş ilan ettikten hemen sonra Fransa'ya da savaş ilan etmiş ve o çok çekindikleri iki cepheye birden savaşmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardı. Dolayısıyla bir an önce Rusya'nın karşısına çıkaracağı, bir ölçüde Rus kuvvetlerini oyalayabilecek bir askeri güce ihtiyaç baş göstermişti. Bu antlaşma Almanya'nın bu ihtiyacını karşılayabilecek, onu rahatlatabilecek bir can simidiydi. O yüzden ona sıkı sıkıya sarılmıştı. Ancak, kabineden ve İtilaf devletlerinden gelen sert tepkiler üzerine 4 Ağustos'ta tarafsızlık ilan edilmişti. Bu bir ölçüde Almanya'nın bütün planlarını alt üst etmişti. Hele Marn cephesindeki sıkıntılar ve Rusya'nın beklenenden çok daha çabuk seferberliğini tamamlaması, bir an önce Osmanlı'nın savaşa sokulmasını gerektirmişti. 4 Ağustos'ta, yani Osmanlı tarafsızlığını ilan ettiği gün başlayan, 10 Ağustos'ta diplomatik krize dönüşen ve 29 Ekim Karadeniz çatışmasıyla Almanya açısından çözüme kavuşan kriz, Osmanlı Devleti'ni savaşla karşı karşıya bırakmıştır.

2 Ağustos 1914 tarihli *Osmanlı – Alman İttifak Antlaşması*, hazırlanışı, imzalanması ve sonuçları bakımından diplomasi tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Görünüşte iki ülke arasından imzalamış bir savunma ittifakı niteliğinde olmasına rağmen iki ülke açısından özellikle sonuçları dikkate alındığında büyük sıkıntılar yaratmıştır. Bu nedenle bu ittifak antlaşması iki ülke tarihi açısından da çok önemlidir. Antlaşma, Osmanlı tarafı açısından başlangıçta çok kazançlı görünmüş ve ona beklediği tüm güvenceleri sağlamıştı. Ancak etkileri ve uygulamadan doğan sonuçları dikkate alındığında ve hele savaş sonunda uğranan büyük kayıplar değerlendirildiğinde felaketle sonuçlanmıştır. Almanya tarafının da antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve askeri ihtiyaçlarının karşılanması bakımından büyük yük altına girmelerine yol açmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Politisches Archiv Des Auswartigen Amts, Bonn, Verträge (Deutschland-Türkei), Band, Nr.94.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi Muahedeler Bölümü MHD. 437/9/2

Basılı Eserler

- Adamof, Adam (1926), Anadolu'nun Taksimi, Cihan Harbi Esnasında Avrupa Hükümetleri İle Türkiye, (İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası) (Çev. Hüseyin Rahmi (APAK).
- Ahmad, Faroz (1971), İttihat ve Terakki (1908-1914) (İstanbul: Sander Yayınları Türk Tarih Dizisi) (çev. Nuran Ülken).
- Akbay, Cemal (1991), Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, 1. Cilt, (Ankara: Genelkurmay Basımevi).
- Bayur, Yusuf Hikmet (1983a), Türk İnkılabı Tarihi, VIII. Dizi, No:13, c.II, k.I , (Ankara: TTK Basımevi).
- Bayur, Yusuf Hikmet (1983b), Türk İnkılabı Tarihi, VIII. Dizi, No:13, c.II, k.III, (Ankara: TTK Basımevi).
- Bayur, Yusuf Hikmet (1983c), Türk İnkılabı Tarihi, VIII. Dizi, No:13, c.II, k.IV , (Ankara: TTK Basımevi).
- Bayur, Yusuf Hikmet (1983d), Türk İnkılabı Tarihi, VIII. Dizi, No:14, c.II, k.II , (Ankara: TTK Basımevi).
- Bayur, Yusuf Hikmet (1983e), Türk İnkılabı Tarihi, VIII. Dizi, No:14, c.III, k.I , (Ankara: TTK Basımevi).
- Bayur, Yusuf Hikmet (1983f), Türk İnkılabı Tarihi, VIII. Dizi, No.14, c.III, k.IV, (Ankara: TTK Basımevi).
- Cavid Bey, (1943-1946) Hatıralar, (İstanbul: Tanin).
- Cemal Paşa (1977), Hatıralar, İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı Anıları, (İstanbul: Çağdaş Yayınları) (Tamamlayan ve Düzenleyen: Behcet Cemal).
- Danişmend, İsmail Hami (1955), İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4. Cilt, (İstanbul: Türkiye Yayınevi).
- Eroğlu, Nazmi (2008), İttihatçıların ünlü Maliye Nazırı Cavid Bey, (İstanbul: Ötüken Yayınları).
- Halil Bey (9 Kasım 1946), Halil Mentesh'in Anıları, (İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi, Sayı: 24).
- Kuran, Ahmet Bedevi (1945), İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, (İstanbul: Tan Matbaası).
- Kressenstein, Friedrich Freiherr Kress von (2007), Son Haçlı Seferi Kuma Gömülen İmparatorluk, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi).
- Sanders, Liman Von (1968), Türkiye'de 5 Yıl, (İstanbul: Burçak Yayınevi).